

ЕДНА ДОЦНОРИМСКА ГРОБНИЦА ОД С. ПОБУЖЈЕ, СКОПСКО

Во месец октомври 1958 година Санде Јованов, жител на село Побужје, Скопско, копајќи ја својата градина кај месноста Зајкино¹⁾ случајно нашол еден стар гроб граден со големи плочи. Штом го открил, тој веднаш ја извадил горната плоча која служела за покривач и, чистејќи ја земјата од внатрешноста на гробот, го извадил скелетот на покојникот. Во источниот крај на гробот, покрај нозете, тој пронашол само еден керамичен сад. За него како и за надгробните споменици кои служеле за градежен материјал на гробот, ќе зборуваме подолу.

Од податоците, што ги собравме на теренот, се констатира дека откриениот гроб имал ориентација запад-исток. Тој се наоѓал на 0,50 м длабоко од површината на земјата и имал димензии: $2,10 \times 0,70 \times 0,60$ м. Бил изграден со големи камени плочи, од кои две се надгробни споменици. Секако тие биле извадени од постари гробови²⁾ и биле употребени секундарно при градењето на гробот. Едниот од овие споменици (сл. 2) се наоѓал на левата страна на гробот. Дел од него, што го зафаќа фронтонот, бил искршен уште кога го употребиле при градењето на гробот. Другиот споменик (сл. 1) бил поставен озгора и служел како покривач на гробот. Дното на гробот било поплочено со тули кои имаат димензии $0,40 \times 0,60$ м. Со тули и мали камења бил изграден и источниот ѕид на гробот. При градењето бил употребен бел малтер како споително средство такашто гробот бил херметички затворен. Натписите и на двата надгробни споменика стоеле кон внатрешноста на гробот и се зачувани добро.

Пред да поминеме на датирањето на гробот, ќе се обидеме да направиме анализа и да ги одредиме временски двата надгробни споменика што биле употребени како градежен материјал.

1. Споменикот (сл. 1), кој служел за покривач на гробот, бил голем и направен од варовник-бигор. Наоѓачот го искршил на

¹⁾ Месноста Зајкино се наоѓа на околу 200 м. јужно од селото и претставува рамнина благо наведната кон југ. Нејзината површина е зафатена со градини и нива. На ова место не се откриени други гробови и не е најден археолошки материјал.

²⁾ Во центарот на селото при поправката на главната селска улица која води од југ на север, е откриена една поголема римска некропола. Во високиот профил, што се издига до самата улица се гледаат плочите од десетина отворени гробови.

неколку дела за да може полесно да го пренесе дома. За среќа, од овој споменик можевме да го пронајдеме фрагментот на кој се наоѓал целиот натпис. На горниот крај на овој фрагмент освен цоклето е зачуван и дел од едикулата на која стоел некој релјеф.

Натписното поле има профилирана рамка. На неа, помеѓу едикулата и натписното поле, се наоѓа консекративната форма D(is). Другата буква на формата M(anibus) сигурно стоела на десната страна на рамката што е искршена и изгубена. Не може ништо сигурно да се каже за формата на споменикот ниту за декоративните мотиви што се наоѓале на фронтонот.

Во натписното поле кое има висина 0,85 м и ширина 0,84 м. е врежан следниот надгробен натпис:

Сл. 1

D(is)	[M(anibus)]
Val(eria)	Valen
tina, Tib(erius) Cl(audius) Her(mes?) m	
aritus vivo se	
Fl(avio) Turboni nepo(ti)	
mil(iti) co(ho)r(tis) sin	
gulari(um) b(ene) m(erenti)	
pos(uerunt). H(ic) s(itus) e(st).	

Висината на буквите варира од 3 до 5 см. Буквите се длабоко врежани но не се подредени внимателно во хоризонтална линија. Исто така интерпункцијата во вид на точки не е еднаква насекаде. Во некои редови (во втори и четврти) зборовите се предадени во scriptio continua. Во натписот нема лигатури.

Споменикот, како што се гледа од натписот, го подигнале Valeria Valentina и нејзиниот маж Tib. Claudius Hermes(?) за сеќавање на покојникот Flavius Turbo кој по секоја веројатност бил внук на првиот дедикант. Во натписот се одбележува дека покојникот Турбо бил војник и служел како *singularis*³⁾ во кохортата, чие име или број не е спомнат. Името на првиот дедикант како и тоа на покојникот овде е предадено со *gentilicium* и *cognomen*, додека името на вториот дедикант со *praenomen*, *gentilicium* и *cognomen*. Тоа е важен елемент кој зборува за еден преоден период кога започнува да исчезнува *praenomen*-от при означување името на равноправниот римски граѓанин. Гентилните имиња Valeria, Flavius и Claudius се среќаваат на голем број епиграфски споменици од Moesia Superior и Македонија. Карактеристично е предавањето на *cognomen*-от Hermes (или Herius) со скратената форма HER. Најверојатно во нашиот натпис овој *cognomen* треба да се чита Hermes, бидејќи помеѓу R и M (HER MARITVS) има поголем интервал. Името Ti. Claudius, но со друг *cognomen*, се среќава и на други епиграфски споменици од нашта Република⁴⁾. Занимливо е дека на една диплома од Стоби⁵⁾ се зборува за еден друг miles Ti. Claudius Hermes. Ова име се среќава и на еден натпис од Нишко⁶⁾. Мислам дека не може да станува збор за идентичност на овие три споменика, односно за едно и исто лице, но за три лица коишто ги носеле истите *praenomen*, *gentilicium* и *cognomen*. На крајот натписот завршува со формулата HSE која се однесува до покојникот. Оваа формула не е поврзана органски со името на покојникот. Cohors singularium, која се споменува во нашиот натпис е документирана и на неколку други натписи од Африка.

Што се однесува до датирањето на горниот споменик претпоставуваме дека тој може да се постави во втората половина на II век или III век. Во прилог на вакво датирање зборуваат многу елементи, како: употребата на формулите HSE и BMP, двочленото предавање на името на римскиот граѓанин, конструкцијата со дателен падеж⁷⁾ и најпосле имињата Tiberius, Claudius и Flavius.

2. Споменикот (сл. 2), што стоел на јужната страна на гробот, исто така е изработен од камен варовник. Од неговиот фронтон се искршени два фрагмента што се употребени при градењето на гробот, но за среќа, тие се пронајдени. Во целина неговите димензии изнесуваат: висина 2,30 м, ширина 0,70 м и дебелина 0,24 м.

Споменикот горе завршува со профилиран фронтон кој претставува една разновидност на слободен фронтон. Неговите

³⁾ Eques singularis augusti се среќава на еден натпис најден во Битола (Н. Вулић, Споменик САН LXXI бр. 15).

⁴⁾ CIL бр. 8212 (с. Бардовци); Б. Јосифовска, Жива Антика, Скопје 1956 св. 2 стр. 280 (с. Драчево).

⁵⁾ CIL XVI 78 (4 април 134).

⁶⁾ Н. Вулић, Споменик на САН ХCVIII бр. 233.

⁷⁾ Д. Димитров, *Надгробниот илочи ошџ римско време во Северна Бугарија*, София 1942, стр. 18—19.

долни агли се притапени, при што се добива фигура со пет агли. Секако ова изменување на долниот дел на фронтоноот се наложило во врска со релјефот што стои во него. Страничните акротерии се слободни и декорирани со полупалмети.

Во средината на фронтоноот стои фигурата на еден човек облечен во кус хитон. Во десната рака тој држи стап, на кој се потпира. Лево од човечката фигура, во долниот дел на фронтоноот е претставено едно куче обрнато кон неа. Обработката и на двата релјефи зборува за примитивна и груба работа.

Под фронтоноот во профилирано натписно поле, кое има димензии 0,60×0,50 м, е изделкан следниов надгробен натпис:

Сл. 2

D(is) M(anibus)
 Q(uintus) Sollius
 Primus vixit
 a(nnos) XXIII, h(ic) s(istus) e(st).
 Q(uintus) Sollius Sur
 us nepoti b(ene) m(erenti) p(osuit).

Висината на буквите варира од 3 до 6 см. Интерпункцијата во вид на мали триаголни длабнатини е поставена по секој збор, но не на истата линија. Во натписот има само една лигатура: во третиот ред, каде што се легирани буквите 10—11 (IT).

Споменикот, како што се гледа од содржината на натписот, го подигнал Q. Sollius Surus за сеќавање на својот покоен внук Q. Sollius Primus. Во натписот се зборува дека последниот живеел само 23 години, т. е. дека умрел во својата рана младост.

И во овој споменик, како во претходниот, стои посвета на подземните богови (Dis manibus), како и формулите HSE и BMP, кои ни помагаат при датирањето. Овде формулата HSE е поврзана органски со името на покојникот што се гледа од конструкцијата со номинатив (Q. Sollius Primus, (qui) vixit annos XXIII, hic situs est). Означувањето на римскиот граѓанин овде се предава со три имиња (praenomen, gentilicium и cognomen). Занимливо е дека во нашиот натпис стојат и двете формули HSE и BMP, од кои првата не се појавува на натписите од III век, додека втората започнала да се распространува на епиграфски споменици главно во текот на II век наместо првата⁸⁾. Когномените Primus и Surus се документирани и на други натписи, најдени на територијата на Скупи, во селата Злокуќани⁹⁾ и Арачиново¹⁰⁾.

Претставата на човечката фигура заедно со куче, како е предадена во релјефот на фронтонот, е редок елемент во надгробните споменици кај нас. Секако таа стои и во врска со професијата на покојникот. Можеби тој бил овчар и затоа е претставен со стап и куче. Поради горното на мислење сме дека овој релјеф треба да се прими како ретка и интересна картина од катадневниот живот на средниот римски staleж што се појавува во римската провинциска уметност под престоноародно влијание¹¹⁾. Претставата на кучето е документирана на многу споменици во Македонија, особено во Битолско¹²⁾, Прилепско¹³⁾, Скопско¹⁴⁾ и др¹⁵⁾. како мотив во композицијата на Трачкиот коњаник или во ловни сепулкрални сцени.

⁸⁾ Д. Димитровъ, *ibidem* стр. 18.

⁹⁾ CIL бр. 8186 и 8224; Evans, *Archaeologia* 119.

¹⁰⁾ Н. Вулић, Споменик LXXI бр. 528.

¹¹⁾ Спореди Д. Димитровъ, *ibidem* стр. 93.

¹²⁾ Види Н. Вулић, Споменик САН XCVIII бр. 40; Споменик LXXI бр. 22

¹³⁾ Н. Вулић, Споменик LXXI бр. 397 (с. Кален), бр. 431 и 436 (с. Ореовец), бр. 509 (с. Штавица).

¹⁴⁾ Н. Вулић, Споменик XCVIII стр. 286 бр. 1 (с. Семениште).

¹⁵⁾ Н. Вулић, Споменик LXXI бр. 119 (с. Грчиште, Гевгелиско); Споменик XCVIII стр. 288—289, бр. 12 (Дејран).

Како што е погоре спомнато, овој споменик може да се однесе до II век. Во прилог на ова датирање зборуваат следните елементи: Консекративната формула HSE заедно со BMR и конструкцијата со номинатив. Тричленото предавање на имињата на лицата како и типот на буквите не се во контрадикција со вакво датирање.

Сл. 3

Керамичниот сад, кој се спомнува погоре, бил најден во источниот дел на гробот покрај нозете на покојникот. Овој сад претставува еден обичен голем бардак (сл. 3) со една рачка. На горниот дел на мевот има за декорација на две места по три канелури. Дел од устата и грлото е искршен. На рачката има две вертикални канелури. Целата површина на садот е глеѓосана со жолто-зеленикава боја (рг. бр. 3789).

Базирајќи се на конструкцијата на гробот, на градежниот материјал а најмногу на керамичниот сад, на мислење сме дека горниот гроб е од доцноримско време и може да се постави во IV век од н. ера.

Скопје.

А. Керамитчиев*).

SUMMARY

A. Keramitčiev: A LATE ROMAN TOMB FROM THE VILLAGE OF POBUŽJE NEAR SKOPJE

In 1958 the farmer Sande Jovanov tilling in his garden found an ancient tomb at „Zajkino“. The place is about 200 m far from the village of Pobužje.

The tomb belongs to the late Roman period; its dimensions are: 2,10 × 0,70 × 0,60 m. It faces the east and had been made of big plates joined with white mortar. Two of the plates are tombstones which belonged to some older tombs of a Roman Cemetery which was excavated in the middle of the village. The tombstones might have been taken from the Cemetery and used when the tomb was being built.

The bottom of the tomb was made of large bricks joined with mortar too. Beside the human skeleton was found a big earthen pot which represents an ordinary jug in oval shape, painted in yellow-green.

Concerning the date of the tomb, we think that it belongs to the fourth century of our era. Its construction, the material of which was built and the origin of the pot confirm this date.

*) Фотографиите се направени од Д. Черњаковски, фотограф при Скопскиот Археолошки музеј. — Спомениците сега се наоѓаат во лапидариумот на Археолошкиот музеј, Скопје (инв. бр. 539, 540).

Од ова место му се благодарувам на Јарослав Шашел од Љубљана за советите што ми ги даде при читањето на некои места од натписот на споменикот број 1.